

ȘCOLI DUHOVNICEȘTI PENTRU FETE ÎN BASARABIA ÎN PERIOADA ȚARISTĂ

Moșin Octavian, doctor, lector superior

During the Tsarist period, a number of schools worked in the diocese. Along with boys' schools, ladies' schools were developing. Among the reasons for this was the woman's increasing role in the society and the need for women to know literacy.

With time the status and policies of these schools change, but they remain to work within the Church. The subjects taught are mainly religious, then a set of compulsory and optional courses were included.

The study mainly focuses on the historical evolution and the number of pupils in such schools.

Schimbările care s-au impus în diferitele sfere ale vieții basarabenilor pe parcursul secolului al XIX-lea prezintă un deosebit interes, deoarece cunoașterea lor permite elucidarea particularităților evoluției provinciei sub regimul dominației țariste, contribuie la o abordare adecvată a multitudinii de probleme majore ce țin de relațiile social-economice, politice și culturale ale Basarabiei cu Imperiul Rus în epoca modernă.

Actualitatea acestei teme este determinată, în primul rând, de faptul că până în prezent învățământul duhovnicesc pentru fete constituie un domeniu nevalorificat, căruia istoricii nu i-au acordat atenția cuvenită. Importanța lucrării constă în faptul că vizează unele aspecte și probleme care nu au constituit obiectul unei cercetări profunde în lucrările de specialitate.

Scopul lucrării date constituie cercetarea evoluției învățământului pentru fete din Basarabia.

Ținând cont de importanța problemei în contextul evoluției istorice, autorul și-a propus drept scop următoarele obiective:

- să prezinte o istorie complexă a învățământului bisericesc pentru fete;
- să determine scopul înființării școlilor ecleziastice pentru fete;
- să evalueze mecanismul rusificării ce a avut loc în unele instituții de învățământ;
- să caracterizeze principalele instituții ecleziastice care activau în sec. XIX în Basarabia;
- să elucideze caracterul controversat al învățământului care, pe de o parte, a ridicat nivelul intelectual al cetățenilor basarabeni, iar, pe de altă parte, a supus rusificării majoritatea instituțiilor în care învățau tinerii români din Basarabia.

Învățământul mediu pentru fete a cunoscut o cale grea și îndelungată de dezvoltare, de la prima instituție de învățământ, cu grad de gimnaziu, până la seminarul pedagogic de fete, fondat cu scopul de a pregăti cadre didactice pentru școlile ministeriale și de zemstvă, pentru gimnazii și licee.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, în Basarabia, domnișoarele care proveneau din familii înstărite puteau să facă studii doar în cele câteva pensioane pentru fete, fondate în anii '40-'50¹.

Primul pension în care își făceau studiile fetele de nobili a fost deschis în 1840, la 7 ianuarie, în orașul Chișinău, fondatori fiind Anastasia și Ecaterina Rizo. Ele au intervenit, de asemenea, la deschiderea unei astfel de instituții de învățământ pe lângă guvernatorul Basarabiei P.I. Fiodorov. Acesta trimite, la 21 iunie 1839, un demers ministrului de interne, conțelului A.G. Stroganov, în care argumentează necesitatea înființării la Chișinău a unui pension pentru fete. Întreținerea acestuia și-au asumat-o surorile Rizo².

În anii următori au fost înființate, tot la Chișinău, încă trei pensioane: în 1841 – pensionul francez "Therese Fori"³, în 1851 – pensionul "Vera și Liubov Kozlov" și pensionul "Balen de Baliu". Însă aceste instituții nu satisfăceau toate cerințele societății dornice de carte.

Problema înființării unor gimnazii pentru fete devenea tot mai actuală în condițiile în care, în societate, erau solicitate din ce în ce mai mult femeile instruite.

Astfel, începând cu anul 1858, la Chișinău s-au început pregătirile pentru organizarea învățământului mediu feminin⁴. La 10 mai 1860, Ministerul Învățământului Public din Imperiul Rus a confirmat "Regulamentul cu privire la școlile pentru fete"⁵. Putem spune că aceștia sunt primii pași spre înființarea unor instituții de învățământ pentru fete.

Pe lângă școli activau Consiliile pedagogice, constituite din întreținătoare (gimnaziile private) sau directori (de stat), profesori și profesoare.

În funcția directorului intra:

- a) efectuarea examenelor de admitere și de trecere;
- b) alcătuirea orarului lecțiilor săptămânale;
- c) discutarea problemelor despre succesele și purtarea elevilor;
- d) selectarea manualelor, a materialului didactic și a cărților pentru biblioteca elevilor, din numărul celor apro-

² Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии.- Кишинев, 1902, с.168-169.

³ Văduva Therese Fori, supusă franceză.

⁴ Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare - A.N.R.M., f. 1862, inv. 36, d.1, f.6).

⁵ I. Adam, Considerații privind învățământul mediu laic pentru fete în Basarabia (anii 1864-1918), în „Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova. Anuar Istoric”, Chișinău, 1999, p. 209.

¹ B. Kovarskaia, Memoria orașului – memoria generațiilor, în *Chișinăul de seară*, 7 aprilie, 1989.

bate de Ministerul Învățământului Public și de Preasfântul Sinod după apartenență (subordonare).⁶

Printr-o directivă specială se introduceau obiectele obligatorii și neobligatorii, dar gimnaziile private puteau să introducă din inițiativă proprie unele sau alte obiecte. În gimnaziile de fete se predă:

1. Legea lui Dumnezeu;
2. Limba rusă;
3. Oratorica;
4. Pedagogia;
5. Matematica;
6. Aritmetica;
7. Fizica;
8. Cosmografia;
9. Istoria naturală;
10. Istoria universală și rusă;
11. Geografia;

12. Caligrafia;
13. Igiena;
14. Limba franceză;
15. Limba germană;
16. Lucrul manual;
17. Arta plastică;
18. Cântul;
19. Dansurile;
20. Gimnastica⁷.

La obiectele neobligatorii se refereau:

1. Limba franceză și germană;
2. Lucrul manual;
3. Arta plastică;
4. Cântul;
5. Gimnastica;
6. Dansurile⁸.

Structura socială și confesională a corpului de elevi al Gimnaziului nr. 1 de fete⁹.

Anul:	1876	1912	1914	1915	1917	1918
După confesiune:						
Ortodoxă	356	322	314	329	360	365
Romano-catolică	22	21	16	10	7	6
Luterană	20	5	7	7	7	9
Armeano-catolică		11	7	2		
Iudaică	58	30	32	31	30	41
Alte confesiuni		2				
După categorie socială:						
Nobili ereditari	286	16	19	14	28	25
Nobili și funcționari		168	176	168	168	175
Fețe duhovnicești	19	26	26	32	37	35
Negustori	158	35		16		
Militari			33	38	45	56
Cetățeni de onoare			32	17	41	28
Mica-burghezie		64	61	64	61	68
Țărani		27	27	30	35	
Cetățeni străini	6	11	13	11	8	9
Alte stări sociale:		36		2		

⁶ ANRM, f. 1772, inv. 65, d. 2, f. 2.

⁷ ANRM, f. 2108, inv. 9, d. 1, f. 1.

⁸ ANRM, f. 2108, inv. 9, d. 2, f. 5

⁹ ANRM, f. 2108, inv. 9, d. 2, f. 9

În ceea ce privește învățământul teologic pentru fete, aici trebuie de menționat că, în pofida eforturilor depuse de autoritățile țariste pentru rusificarea populației românești dintre Prut și Nistru, ea rămâne impenetrabilă acestui proces, neaducând efectul scontat nici școala teologică țaristă, nici Biserica rusificată, căci preoții, care erau reprezentanți ai populației băștinașe, chiar după ce făceau carte rusească, continuau să țină slujbele religioase în limba română și să respecte datinile vechi românești, ceea ce nu era pe placul autorităților. Pentru a reuși politica de pregătire a cadrelor clericale, ce s-ar fi pliat la procesul de rusificare, au inițiat instruirea specială a viitoarelor soții de preoți în spirit velicorus.

Inițiativa înființării Școlii Eparhiale de Fete aparține arhiepiscopului Antonie. Inițial el preconizase să fondeze în capitala provinciei o mănăstire de femei, care să aibă în subordine și un azil pentru fete de clerici. În acest scop, arhiepiscopul a cerut de la conducerea Basarabiei un lot de pământ. Lotul nu a fost repartizat de către administrația orașului, iar arhiepiscopul nu avea surse financiare pentru a cumpăra un asemenea lot¹⁰.

Principalele obstacole erau indiferența boierilor locali și a populației autohtone, lipsa mijloacelor financiare și a spațiului locativ. Antonie a soluționat problema relativ ușor, adresându-se după ajutor populației. El solicita colaborarea persoanelor avute, care dispuneau de mari proprietăți funciare. Supuși arhiepiscopului, în deosebi cei de origine străină, au fost foarte receptivi la apelul exarhului lor și, în scurt timp, s-au prezentat o mulțime de persoane dornice de a face acte de binefacere. Problema spațiului pentru amplasarea școlii a fost soluționată de Antonie Ar. Dimo și de Simion Simițchi. Primul, răspunzând apelului arhiepiscopului Antonie, jertfește o desetină și 1638 stânjeni pătrați de pământ pentru edificarea mănăstirii; la rândul său, Simion Simițchi a alocat 2106 stânjeni pătrați de pământ, 25000 de cărămizi și 10 cuburi de piatră. Într-un an de zile (1860-1861) donațiile de bani s-au ridicat la circa 15000 de ruble¹¹. În consecință, arhiepiscopul Antonie dă dispoziție să purceadă la înălțarea școlii și a bisericii ei. În primăvara anului 1861 încep lucrările de construcție a Școlii Eparhiale de Fete din Chișinău. În aprilie 1864 construcția școlii a fost finisată. Ea a fost dată în exploatare la 3 mai 1864¹². Școala Eparhială de Fete era subordonată autorităților eclesiastice locale. Noua școală reprezenta un local destul de impresionant. Era un bloc de piatră albă, cu două etaje, dispunea de spălătorie și depozit. Sălile de curs erau luminoase și spațioase. La solicitarea arhiepiscopului Antonie, autoritățile eclesiastice au întocmit listele cu numele fetelor de clerici pretendente la locurile oferite de școală. Regulamentul fixa numărul elevelor la 50 dintre, care 20 erau bursiere și 30 solvente¹³. Elevele urmau să fie repartizate, conform nivelului de pregătire, în trei clase: pregătitoare, primară și medie. Fiecărei eleve i se

acorda o bursă anuală de 50-60 de ruble, hrana și îmbrăcăminte fiind gratuite.

Pe lângă clădirile noi, construite pentru școală, stăpânirea eparhială s-a îngrijit mult și de asigurarea unui venit regulat, care ar înlesni mult îmbunătățirea situației generale a școlii, între altele și situația materială a profesorilor. Situația a fost îmbunătățită odată cu primirea subvenției, în 1878, din veniturile mănăstirești și cu echivalarea, în 1879, a drepturilor profesorilor¹⁴. În 1880, salariul la școala eparhială a fost iarăși sporit. În sfârșit, s-a pus și baza unui capital-fond de pensiune pentru profesorii școlii eparhiale¹⁵.

Viața din interiorul școlii și economia a fost precizată printr-un regulament special. Acest proiect a fost întocmit de către Petrovici Pamiatovski. Regulamentul a fost trimis pentru confirmare la Sfântul Sinod, acesta din urmă a fost adoptat de conducerea școlii la 3 mai 1864 până la reformarea școlii în 1872.

În acest regulament se specifica scopurile propuse: „de a da azil fetelor orfane, de a răspândi știința între fetele preoțimii și, în sfârșit, de a educa din ele soții demne ale celor care sunt în slujba lui Dumnezeu”¹⁶.

Prima directoare a Școlii Eparhiale de Fete din Chișinău a fost Anastasia Rizo, rusoaică de viță nobilă. La vârsta de 25 de ani a absolvit Institutul din Odesa, remarcându-se prin cunoștințele pe care le poseda și prin înțelepciune¹⁷. Din 1840 a condus un pansionat pentru fete, unde erau instruite fiicele de nobili. Când a fost numită directoare la școala eparhială, avea în jur de 60 de ani și a condus această școală aproximativ zece ani. Episcopul Antonie a considerat că nu este o candidatură mai potrivită pentru a conduce școala eparhială de fete. Obiectele de predare erau: Testamentul Vechi și Nou, Catehismul, Explicări la Serviciul Divin Ortodox, Istoria Bisericii, Limba Rusă și Slavona, Pedagogia, Limba Română, Geografia, Istoria Universală și cea Rusă, Aritmetica, Cântul Bisericesc, Gospodăria, Lucrul Manual și Caligrafia, iar pentru doritori — Limba Franceză și Muzica¹⁸. Școala era condusă de un comitet alcătuit din directoare, rectorul seminarului, blagocinul orașului și episcopul de onoare. Cursurile au fost predate gratuit, multă vreme, de către profesorii seminarului local. Cei dintâi profesori au fost: A. Parhomovici și Preotul Luca Lașcu — la Religie; A. Parhomovici și V. Zaushevici — la Limba Rusă; A. Galbovski — la Aritmetică¹⁹.

În asemenea condiții, Școala Eparhială de Fete din Chișinău a funcționat 5 ani, răstimp în care a avut patru promoții, în total 73 de absolvente²⁰. În anul școlar 1872-1873, școala de fete cu trei clase a fost reorganizată în școală eparhială cu șase clase. Chestiunea lărgirii localului Școlii Eparhiale de Fete s-a reluat în 1878, când Eparhia Chișinăului s-a mărit prin alipirea sudului Basarabiei

¹⁴ Idem. f. 16.

¹⁵ Idem. f. 16 verso.

¹⁶ Idem. f. 20.

¹⁷ Idem. f. 21.

¹⁸ Idem. f. 21.

¹⁹ Idem. f. 24.

²⁰ Idem.

¹⁰ Сучеван В.П. Краткий исторический очерк Кишиневского епархиального женского училища. Кишинев, 1915, p. 16.

¹¹ Idem. f. 11.

¹² ANRM. F. 208, inv. 8. d. 1421. f. 11.

¹³ Idem. f. 13.

cu mai mult de o sută de biserici. Școala Eparhială de Fete, după contingentul de eleve, era cea mai mare instituție de profil din Eparhia Chișinăului.

Conform noului regulament al Școlii Eparhiale, aprobat de Sfântul Sinod de la Petersburg la 20 mai 1868, Școala Eparhială era subordonată Sfântului Sinod, activând sub conducerea arhierului eparhial, fiind susținută financiar de clerul eparhial.

Administrarea școlii, responsabilitatea pentru întreaga organizare și activitate a ei revenea Consiliului școlar. Consiliul școlar eparhial era format din președinte, doi delegați din partea clerului, aleși pe un termen de 3 ani, directoarea școlii și inspectorul școlii.

Pentru soluționarea chestiunilor legate de procesul instructiv se convoca Consiliul pedagogic, la care erau invitați toți profesorii cu drept de vot. Conform noului statut, absolventele Școlii Eparhiale de Fete din Chișinău aveau dreptul de a fi profesoare particulare. Anterior deschiderii lucrărilor congresului eparhial din 1872, arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului Pavel a ordonat ca acesta să-și structureze dezbaterile pentru a elabora un proiect coerent de măsuri care ar asigura o funcționare optimă a Școlii Eparhiale din Chișinău: "În primul rând, congresul să ia o atitudine referitoare la reorganizarea Școlii Eparhiale de Fete în baza regulamentului de la 20 septembrie 1868, acordându-i, prin urmare, acestei instituții de o valoare incontestabilă pentru regiune posibilitatea de a funcționa la un nivel înalt. Congresul nu trebuia să renunțe la niciun sacrificiu pentru a acorda în final dreptul de a face studii, în cadrul ei, un număr cât mai mare de fete de clerici"²¹.

În vederea realizării progresului Școlii Eparhiale s-a făcut uz de mijloace financiare alocate din fondurile locale. Având la dispoziție un buget de cca 35000, autoritățile ecleziastice locale au organizat demararea lucrărilor de reconstrucție, care au fost finalizate în anul următor, 1872²². Prin urmare, s-au realizat un șir de modificări care vizau extinderea spațiului locativ. Ele au permis să se reorganizeze procesul de studii în școala eparhială la un nivel cantitativ și calitativ nou. Astfel, în anul de studii 1872-1873 ea a fost transformată din școala de fete cu trei clase în școală cu șase clase. Ca rezultat, a fost supusă unor modificări esențiale vechea clădire a școlii, s-a construit un nou bloc de studii cu două etaje, în cadrul căruia erau amplasate noi săli de studiu, o sală festivă, apartamentele directoarei și ale intendentului. Noul bloc de studii a fost utilat cu cel mai nou mobilier²³.

Prin directiva arhiepiscopului Pavel de la începutul anului de studii 1872-1873, de latura instructiv-educativă a școlii eparhiale de fete erau responsabili directoarea școlii și inspectorul de clase²⁴. Tot inspectorului de clase îi revenea obligația de a convoca conferințe, la care participau atât profesorii, cât și elevii, în cadrul cărora erau puse în discuție o serie de probleme ce vizau activitatea în ansamblu a școlii.

Elevele școlii studiau o mulțime de obiecte ale cursului de gimnaziu, dar accentul se punea pe obiectele cu caracter religios.

Astfel, în anul 1864, în trei secții ale școlii se studia:

1. Secția pregătitoare:
 - a) Legea lui Dumnezeu;
 - b) Limba rusă;
 - c) Caligrafia,
 - d) Catihizisul.
2. Secțiile inferioare (28 de eleve):
 - a) Legea lui Dumnezeu;
 - b) Limba rusă;
 - c) Cântul bisericesc;
 - d) Caligrafia.
3. Secția medie (24 de eleve):
 - a) Geografia;
 - b) Istoria;
 - c) Legea lui Dumnezeu;
 - d) Limba rusă;
 - e) Cântul.

Iar în secția superioară, care s-a deschis în anul de învățământ 1866/67 (clasa III), fetele studiau:

- 1) Istoria sfântă a Vechiului și Noului Testament;
- 2) Catihizisul;
- 3) Istoria bisericii;
- 4) Explicarea serviciului religios ortodox;
- 5) Limba rusă,
- 6) Aritmetica;
- 7) Istoria universală;
- 8) Istoria rusă²⁵.

Din această listă de obiecte se vede că mai mult de jumătate din obiecte purtau un caracter religios. Aceasta era una din trăsăturile specifice ale învățământului în școala eparhială.

Pentru o plată specială și la dorința părinților unele discipole studiau limbile franceză și germană, muzica. Sub conducerea directoarei și a educatoarelor, elevele se ocupau de gospodărie, îngrijeau de grădină și flori, de lucrul manual. Chiar în curtea școlii erau defalcate rânduri cu flori și grădina.

Este necesar de menționat că în Școala Eparhială de Fete, ca și în toate instituțiile de învățământ din Rusia țaristă, instruirea se făcea după sistemul de cinci puncte. Procentul reușitei menționat mai sus pe anul de învățământ 1890/91 permite a face concluzia că reușita în școală era joasă, deoarece majoritatea fetelor absolveau cursul și erau promovate în clasele următoare cu note de „3” la toate obiectele²⁶.

La început învățătorii din școală predau fără plată. Ulterior, pentru profesorii Școlii Eparhiale de Fete a fost stabilită o plată, dar ea era mai mică decât în instituțiile teologice de învățământ pentru băieți. O asemenea inegalitate în drepturi s-a păstrat până în anul 1904. Din această cauză profesorii cu studii superioare nu vroiau să lucreze în școala de fete. În anul 1904 situația profesorilor din instituțiile de învățământ de fete și de băieți s-a egalat și școala a fost completată cu profesori cu studii superioare. În anul de învățământ 1891/92, din 20 de profesori ai școlii numai 8 aveau studii superioare²⁷.

²¹ ANRM. F. 2108, inv. 34. d. 1. f. 15

²² Кишиневские епархиальные Ведомости, 1881, nr. 3, p.43-44.

²³ Idem, nr.3, p. 44-47.

²⁴ ANRM. F. 2108, inv. 34. d. 1. f. 15

²⁵ ANRM. F. 208, inv. 4. d. 9. f. 51.

²⁶ ANRM. F. 218, inv. 4. d. 1. f. 5.

²⁷ Idem. f. 16.

Reușita în Școala Eparhială de Fete la 31 august 1908.

Clasele	Numărul general eleve	Au absolvit cursul	Au fost promovate	Rămase repetente			Eliminate		% reușitei
				Din cauza nereu- șitei	Din cauza bolii	Din cauza absențelor	Din cauza nereu- șitei	La cerere	
VII pedagogică	22	22	-	—	-	-	-	-	100
VI generală	35	35	-	-	-	-	-	-	100
VI paralelă	32	32	-	-	-	-	-	-	100
V generală	38	-	33	1	3	1	-	-	97
V paralelă	42	-	37	2	-	1	-	2	95
IV generală	37	-	30	5	1	-	-	1	86
IV paralelă	36	-	27	5	1	1	2	-	79
III generală	50	-	37	8	1	-	3	1	77
III paralelă	49	-	41	4	2	2	-	-	91
II generală	42	-	37	2	1	2	-	-	95
II paralelă	44	-	38	6	-	-	-	-	86
I generală	45	-	38	4	1	-	2	-	86
I paralelă	45	-	40	3	1	1	-	-	93
Cl. pregăt. gen.	49	-	40	5	2	2	-	-	89
Cl. pregăt. par.	50	-	40	7	1	1	1	-	83
TOTAL	616	89	438	52	14	11	8	4	90

Sursa: ANRM. F. 208, inv. 4. d. 1. f. 21.

În anul de învățământ ecleziastic 1891/92 elevele școlii biserico-parohiale au studiat:

1. La Legea lui Dumnezeu: secția superioară a repetat tot materialul studiat, în secția inferioară, cu unele completări, a trecut de asemenea un curs redus al catehizisului și învățatura despre serviciul divin după manualul protoiereului Socolov²⁸.

2. La Cântul bisericesc: toate elevele au învățat cele mai simple cântece bisericești, ca: Doamne miluiește-mă, Doamne, păzește-l pe Împărat. În afară de aceasta, secția superioară a studiat cele douăsprezece sărbători împărătești, sărbătorile de Paști, conturul și denumirea notelor pătrate, întregul, jumătatea, o patrimă, o optime, nota cu punct; cântările simple a vegherii atotputernice și liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur.

3. La Hrisovul (știința de carte biserico-slavă): secția superioară a citit după Ceaslov și Evanghelie, secția inferioară a învățat lectura limbii slave după tabelele de perete, editate de Prea Sfântul Sinod, iar apoi a citit Ceaslovul.

La Limba rusă: secția superioară exersa în lectura cărții lui Ermin și Volotovschi redarea celor citite, învățarea pe de rost a celor citite, învățarea pe de rost a poeziilor. Secția inferioară a învățat citirea și scrierea după metoda sonoră: citea după alfabetul Belago; scria sub de

rost proverbe și poezii, iar la sfârșitul semestrului II al anului de învățământ deja citea.

La 3 mai 1914 Școala Eparhială de Fete din Chișinău și-a sărbătorit cea de-a 50-a aniversare. Cu această ocazie a fost editată o broșură în care era făcut bilanțul activității instituției respective. În decurs de 50 de ani, Școala Eparhială de Fete din Chișinău a fost absolvită de 19755 de eleve, dintre care 2051 au absolvit cursul complet de șase clase al școlii, alte 155 de eleve au absolvit cursul complet de șase clase după reformarea școlii în 1907.

Astfel, Școala Eparhială din Chișinău a dat Basarabiei un număr foarte mare de persoane culte, dintre care unele au ajuns bune mame în familii, altele evlavioase soții de preoți, multe au fost învățătoare în școlile primare, toate însă, în mijlocul poporului, au fost bune îndrumătoare și soții credincioase.

În concluzie, trebuie de menționat că școlile eparhiale pentru fete au jucat un rol important în procesul de dezvoltare spirituală a basarabenilor. Fetele au obținut posibilitatea de a studia în școlile laice și ecleziastice, după absolvirea cărora aveau posibilitatea de a continua studiile în Odesa și Kiev. Tot aici trebuie de constatat că procesul de rusificare prin intermediul acestor instituții a influențat la schimbarea mentalității basarabenilor. Totuși, cu toate acestea, Biserica a rămas instituția principală pentru credincioșii care aveau încredere în ea.

²⁸ Кишиневские епархиальные Ведомости, 1892, nr. 31, p.31-44.

²⁹ ANRM. F. 2108, inv. 34. d. 1. f. 25.